

आरोग्य सेवा आयुक्तालय (महाराष्ट्र राज्य)

" आरोग्य भवन ", सेंट जॉर्जस रुग्णालय आवार, पी.डिमेंलो रोड, मुंबई- ४०० ००१

कार्यालय	दूरध्वनी	Website : http://maha-arogyia.gov.in
संचालक (वैयक्तिक)	२२६२१०३१-३६	Email : dhs_2005@rediffmail.com
सहसंचालक (रुग्णालये-राज्यस्तर)	२२६२१००६	Email : jdhs03@gmail.com
सहसंचालक (प्राआकेंद्र-जिपस्तर)	२२६११४७१	Fax No. 022-22621034 / 22620234 (DHS)
अत्यंत महत्वाचे		क्र.आसेआ/कक्ष3/टे2/संकीर्ण/न.क्र.11/रुग्ण ह.सनद/ 122 दि.२६/१९/२०२२

प्रति,

उपसंचालक,

आरोग्य सेवा, परिमंडळ (सर्व)

जिल्हा शल्य चिकित्सक, (सर्व)

जिल्हा आरोग्य अधिकारी (सर्व)

वैद्यकिय अधिकारी, आरोग्य महानगरपालिका (सर्व)

विषय - जनतेचे मानवी हक्क जोपासण्यासाठी राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाने पदघतशीर सर्वांगीण मार्गदर्शिका प्रस्तुत केली आहे सदर मार्गदर्शिकेचे मराठी मध्ये भाषांतर सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या सर्व संस्थांना कळविण्याबाबत.

संदर्भ - आयुक्तालयाचे पत्र दि.११.१०.२०२१, दि. १५.११.२०२१ व दि.१०.१.२०२२

उपरोक्त प्रकरणी आपणास कळविण्यात येते की, मा. उपमुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य मुंबई यांच्या अध्यक्षतेखाली दि.३१ मे २०२१ रोजी सभा पार पडली. सदर सभेमध्ये दिलेल्या निर्देशानुसार जनतेचे मानवी हक्क जोपासण्यासाठी राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाने पदघतशीर सर्वांगीण मार्गदर्शिका प्रस्तुत केली आहे. त्याचा एक भाग कोविड चार्टर आणि रुग्ण हक्काची सनद राज्यातील सर्व सरकारी व खाजगी रुग्णालयात दर्शनी भागात लावणेबाबत अधिका-यांना सुचित करावे असे निर्देश दिलेले आहेत.

यास्तव कोविड चार्टर आणि रुग्ण हक्काची सनद राज्यातील सर्व सरकारी व खाजगी रुग्णालयात दर्शनी भागात लावणेबाबत आयुक्तालयाने संदर्भाधीन पत्रान्वये उपसंचालक (सर्व), जिल्हा शल्य चिकित्सक (सर्व), जिल्हा आरोग्य अधिकारी (सर्व), वैद्यकिय अधिकारी, महानगरपालिका (सर्व) यांना कळविण्यात आलेले आहे

तथापि, Human rights advisory on right to health in context of COVID १९ Dated २८ September २०२० मार्गदर्शिका ही इंग्रजी भाषेमध्ये आहे. आयुक्तालयाने भाषा संचालक, भाषा संचालनालय, वांद्रे (पूर्व) मुंबई यांचेकडून सदर मार्गदर्शिकेचे मराठी मध्ये भाषांतर करून घेतलेले आहे. यास्तव आपणास कळविण्यात येते की, आपल्या अधिनस्थ सर्व संस्थांमध्ये मार्गदर्शिकेचे मराठी भाषांतर दर्शनी भागात लावण्यात यावे. व केलेल्या कार्यवाहीची प्रत आयुक्तालयास सादर करावी.

सोबत - मार्गदर्शिकेचे मराठी भाषांतर

मा. संचालक यांची मान्य टिपणी

(डॉ. विजय कंदेवाड)
सहसंचालक, आरोग्य सेवा,
(रुग्णालये) राज्यस्तर, मुंबई

प्रत माहितीस्तव - भाषा संचालक, भाषा संचालनालय, वांद्रे (पूर्व) मुंबई

विषय - कोविड - १९ संदर्भात आरोग्य विषयक अधिकारावर मानवी हक्क विषयक
मार्गदर्शक सूचना

- १) देशातील सर्व मानवी हक्कांचे प्रचालन व संरक्षण करण्याकरिता मानवी हक्कांचे संरक्षण अधिनियम १९९३ द्वारे राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग महादिष्ट केला आहे. जनादेशाच्या परिपूर्णतेच्या दिशेने कोविड - १९ महामारी आणि त्याच्या परिणाम स्वरूप करण्यात आलेल्या टाळेबंदीचा (लॉकडाउन) वाईट प्रभाव समाजाच्या दुर्बल व सीमांतिक वर्गातील लोकांवर पडल्यामुळे त्यांच्या अधिकाराबाबत आयोग अत्यंत खोलवर विचार करित आहे.
- २) विशेषतः लोकसंख्येच्या सीमांतिक / दुर्बल वर्गातील लोकांच्या हक्कांच्या पूर्ततेवर महामारीच्या होणा-या प्रभावाचे मुल्यांकन करण्याकरिता राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाने कोविड - १९ महामारीच्या रोगाच्या मानवी हक्कांवर होणारा परिणाम आणि भविष्यातील प्रतिसाद यावर तज्ञांची एक समिती गठित केली. नागरी समाज संघटनांचे प्रतिनिधी स्वतंत्र क्षेत्र तज्ञ आणि संबंधित मंत्रालय / विभाग यांचे प्रतिनिधी असलेल्या
- ३) तज्ञ समितीद्वारे केलेल्या मुल्यांकनाच्या परिणामांच्या आणि त्यांनी केलेल्या शिफारशींच्या आधारे आयोगाने याद्वारे जोडपत्रात दिल्याप्रमाणे कोविड १९ च्या संदर्भात आरोग्य विषयक अधिकार याबाबत मार्गदर्शक सूचना काढल्या आहेत.
- ४) सर्व संबंधित प्राधिकरणांना मार्गदर्शक सूचनांमध्ये केलेल्या शिफारशींची अंमलबजावणी करण्याची आणि त्यानुसार केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल सादर करण्याची विनंती करित आहे.

राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोग
कोविड - १९ संदर्भात आरोग्यविषयक अधिकारावरील मार्गदर्शक सूचना पार्श्वभूमी

भारतात कोविड - १९ च्या प्रादूर्भावामुळे २० सप्टेंबर २०२० पर्यंत एकूण ४४६५८६३ बाधित रुग्ण आणि ९ लाखांहून अधिक प्रत्यक्ष बाधित रुग्ण बरोबरच अभूतपूर्व मानवतावादी संकट निर्माण झाले आहे. ज्यामुळे भारत कोविड - १९ च्या सर्वाधिक रुग्णांच्या बाबतीत जगातील दुस-या क्रमांकावर आहे. सातत्याने कोविड १९ मुळे बाधित होणा-या रुग्णसंख्येत वाढ होत असल्याने देशातील आरोग्य प्रणालीवर प्रचंड ताण येत आहे. कोविड - १९ महामारीचा उद्रेक अगोदरपासूनच अनेक राज्यांमध्ये सार्वजनिक आरोग्य विषयक मुलभूत सुविधांचा लोकांना आवश्यक असलेल्या आरोग्य सेवा देण्यासाठी झुंजत आहेत आणि कोविड - १९ या संकटाचा सामना करण्यासाठी तिथे आधिच अधिक ताणलेत असलेली आरोग्य प्रणाली वळवल्यामुळे इतर गंभीर आजार असलेल्या रुग्णांकरीता असलेल्या आरोग्य सेवेवर परिणाम होत आहे. टाळेबंदीच्या काळात घातलेल्या निर्बंधामुळे आणि कोविड - १९ कर्तव्यार्थ अत्यावश्यक सेवेतील आरोग्य कर्मचारी गुंतलेले असल्यामुळे क्षयरोग, एचआयव्ही/ एड्स, मानसिक आरोग्य विषयक विकार आणि इतर जुनाट आजार यांची नियमित काळजी घेण्यावर त्याचबरोबर प्रसुती व लसीकरण यांसह संतती व बाल आरोग्य सेवा देखील बाधित झाली आहे. वाहतुकीतील व्यत्यय आणि आपत्कालीन परिस्थिती हाताळणा-या कर्मचा-यांची कमी उपलब्धता यामुळे देखील आपत्कालीन आघात (ट्रॉमा) सेवेला फटका बसला आहे.

वरील परिस्थितीला तोंड देण्यासाठी केंद्र व राज्य शासनाने अत्यंत गरजू असलेल्या लोकांना आरोग्य सेवा देण्याकरीता विशेष उपाययोजना केल्या आहेत. खाजगी रुग्णालयामध्ये नागरिकांना तात्पुरती कोविड-१९ सेवा विनामुल्य पुरविण्यासाठी खर्च करित आहे. व उपचार खर्चात सवलत देत आहे. देशातील लोकांकरीता महामारीमुळे उद्भवलेल्या संकटांची तीव्रता कमी करण्यासाठी शासनाकडुन उपाययोजना हाती घेण्यात पुढाकार घेण्यात येत आहे. रोजगार, आरोग्य, स्थलांतर, आर्थिक उत्तेजन यासंबंधातील उपाययोजना तसेच सर्वसाधारणपणे योग्य मार्गदर्शनासह प्रत्येक क्षेत्राकरीता टाळेबंदी शिथिल करण्याकरीता केंद्र सरकार तसेच राज्य शासनाकडुन कार्यवाही करण्यात येत आहे.

तथापि, रुग्णांना सार्वजनिक आरोग्य सुविधा केंद्रात आवश्यक सेवा मिळण्याकरीता त्यांना सहायभूत मार्गदर्शन करणे गरजेचे आहे. आणि अनुपालन करावयाच्या मार्गदर्शक तत्वांचे व उपाययोजनांचे खाजगी आरोग्य सेवा क्षेत्रे नेहमीच अनुपालन करतात असे नाही. नेमुन दिलेल्या कोविड-१९ सुविधा केंद्रात प्रवेश मिळण्याकरीता रुग्णांना अतिरिक्त आकार (खर्च) उपचार करण्यास नकार, अपमानित करणे भेदभाव

करणे अशा समस्यांचा सामना करावा लागत असल्याचे पुन्हा पुन्हा दिसून येत आहे. रुग्णांना साधा तपासणी अहवाल मिळण्याची सुविधा इ. देखील देण्यात येत नाही. भारताचे निवासी तोंड देत असलेल्या अशा सर्व प्रकारच्या समस्यांमध्ये केवळ रुग्णच नव्हे तर, आरोग्य सेवा देणारे, रुग्णाचे कुटूंबीय व मोठ्या प्रमाणावरील समाज यांचा समावेश होतो त्यावरून मानवी हक्कांचे उल्लंघन होत असल्याचे सूचित होते. या मार्गदर्शक सुचनांची संयुक्तीकताही त्यातील अंतर भरून काढणे, विद्यमान मार्गदर्शक सुचना व मार्गदर्शक तत्त्वे यांच्याशी संपूरक व पाठिंबा देऊन प्रत्येक व्यक्ती सक्षम आणि आरोग्य सेवा मजबूत करण्यात आहे.

आरोग्य सेवा विषयक हक्क आणि रुग्णांचे हक्क यांच्या पध्दतशीर संरक्षणाची गरज आणि मानवी हक्क लक्षात घेता कोविड-१९ च्या सोबत इतर सर्व रुग्णांना आर्थिक किंवा इतर अडथळांशिवाय आवश्यक आरोग्य सेवा मिळत असल्याची खात्री करणे आवश्यक आहे.

राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग पुढील मार्गदर्शक सुचना जारी करीत आहे.

१ आरोग्य सेवा मिळण्याबाबत मार्गदर्शक सुचना

१.१ सार्वजनिक आरोग्य प्रणाली आणि त्याच्याशी जोडलेली सुविधा केंद्रे यामध्ये कोविड-१९ रुग्णांकरीता मोफत आरोग्य सेवा देणे. कोविड -१९ चे जे रुग्ण सार्वजनिक आरोग्य सुविधा केंद्रात जातात त्या रुग्णांना विनामुल्य उपचार मिळाले पाहिजेत. सार्वजनिक आरोग्य सुविधा केंद्रे किंवा शासनाने नामांकित प्रविष्ट केलेली (जोडलेली) खाजगी आरोग्य सुविधा केंद्रे यामार्फत ती उपलब्ध करून दिली पाहिजे.

१.२ कोविड-१९ बाधित नसलेल्या रुग्णांकरीता आरोग्य सेवा मिळणे - कोविड-१९ व्यतिरिक्त इतर आजार असलेल्या रुग्णांना सार्वजनिक आरोग्य सुविधा केंद्रातून आवश्यक आरोग्य सेवा मिळणे चालू राहिले पाहिजे.

१.३ कोविड-१९ च्या चाचणीकरीता प्रवेश (परवानगी)

वैद्यक व्यवसायीने दिलेल्या संदर्भाच्या आधारे शासनाची जोडलेली प्रयोगशाळा किंवा रुग्णालये यांमध्ये कोविड-१९ चाचणी विनामुल्य करता आली पाहिजे. कोविड-१९ चाचणीसाठी संबधित जी व्यक्ती भेट खाजगी प्रयोगशाळेकडे जाईल त्यांचेही कमाल दर ठरविण्यात येतील.

१.४ रुग्णांना ये-जा करण्यास मुभा -

कोविड असलेल्या किंवा कोविड नसलेल्या रुग्णांना वेळेवर रुग्णालयात पोहोचण्याकरीता रुग्णवाहीका सेवा दिली पाहिजे.

१.५ कोविड-१९ उपचाराकरीता रोकड विरहति कॅशलेस प्रदानाकरीता संमती (प्रवेश) - सर्व रुग्णालयातील कोविड-१९ उपचारासाठी रोकडविरहीत (कॅशलेस) सुविधा उपलब्ध करून दिली पाहिजे आणि विमा अभिकरणांनी सर्व (पॉलीसी विमा धारकांना रुग्णालयात दाखल करून भरपाई मिळण्याची कोविड-१९ च्या उपचार खर्च दिला पाहिजे.

२ रुग्णांच्या हक्कांच्या सनदीच्या अनुपालन संबंधातील मार्गदर्शन सूचना.

२.१ रुग्णांची हक्क सनद (करार) दर्शविणे -

आरोग्य व कुटूंब कल्याण मंत्रालय रुग्णाचे हक्क व जबाबदा-या जोडपत्रात दिलेल्या आहे. भारत सरकार मुख्य सचिव, सर्व संघ राज्यक्षेत्र डी ओ क्र २८०१५-०९-२०१८ एमएच-दोन /एम एस दि.२ जुन २०१९ अनुसार जारी करण्यात आलेल्या राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोगाच्या रुग्णांची हक्क सनद यावर आधारित होते. ते सर्व सार्वजनिक व खाजगी रुग्णालयात आणि आरोग्य सुविधा केंद्रात प्रामुख्याने (राज्यभाषा व इंग्रजीत) ठळक जागी दर्शविण्यात यावी. आणि त्यांचे पालन करण्यात यावे. रुग्णांची हक्क सनद प्रत्येक राज्य आरोग्य विभागाच्या संकेतस्थळावर दर्शविण्यात यावी.

२.२ रुग्णांची हक्क सनद अंमलात येत असल्याची सुनिश्चिती करणे: राज्य शासन त्याच्या कार्यान्वयनासंबंधी ज्यांनी तक्रार केली असेल अशा रुग्णांसाठी तक्रार निवारण यंत्रणा राबवित असताना सनद दर्शविण्यात आली आहे. व तिची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे यांच्या संनियंत्रणाची सुनिश्चिती करण्यात येईल.

३. माहितीचा अधिकार संबंधित मार्गदर्शक सूचना -

३.१ रुग्णांना माहिती देणे - सर्व रुग्णांना माहिती मिळण्याचा हक्क आहे. त्यात दैनंदिन घडामोडी आजारासंबंधी तपासणी उपचार व संभाव्य गुंतागुत याचा अंतर्भाव आहे. ही माहिती कोविड-१९ करीता मानक रुग्ण मार्गदर्शक नियमावली यासहीत रुग्ण व त्यांच्या काळजीवाहू व्यक्ती यांच्या सोबत त्यांना समजत असेल त्या भाषेतुन सांगावी. रुग्णालयांनी गंभीर/चिंताजनक कोविड रुग्णांची किमान दैनंदिन तत्वावर रुग्णांची अद्ययावत स्थितीची माहिती त्यांच्या नातेवाईक काळजीवाहू व्यक्ती यांना देण्यात येत असल्याची खात्री करावी.

३.२ वैद्यकीय सेवांची उपलब्धता -कोविड विषयक सुविधांची माहिती, उपचारांचा विनियमित खर्च, मोफत किंवा अर्थसहायित खाटांची उपलब्धता, सेवा रुग्णालयातील किंवा विलगीकरण केंद्रातील विविध प्रकाराच्या वैद्यकीय सेवा व त्यांचे तपशीलवार दर सार्वजनिक किंवा खाजगी अशा प्रत्येक सुविधाकेंद्राच्या तसेच डिजीटल प्रचार माध्यमांवर देखील लावण्यात याव्यात. सर्व सार्वजनिक आणि खाजगी सुविधाद्वारे देऊ केल्या जाणा-या कोविड व्यक्तीरिक्त अन्य सेवांशी संबंधित माहिती त्यांच्या वेळेसह लावण्यात येईल. जेथे जेथे विवक्षित सार्वजनिक आरोग्य सुविधा समर्पित कोविड सुविधामध्ये रुपांतरित केल्या गेल्या आहेत, तेथे ही माहिती व्यापक प्रमाणात प्रसिध्द केली जावी, तसेच कोविड व्यतिरिक्त सेवा प्रदान करण्यासाठी नियुक्त केलेल्या पर्यायी स्थानिक आरोग्य सुविधांविषयी लोकांना माहिती दयावी.

३.३ दरांची पारदर्शकता - औषधांची किंमत, व्यावसायिक शुल्क, वैयक्तिक संरक्षण साधन संच (पीपीई), विविध तपासण्या, सह-व्याधीवरील उपचार इत्यादींसह प्रत्येक रुग्णाला एक वस्तुनिहाय देयक देण्यात आले पाहिजे.

३.४ कोविड डॅशबोर्ड - राज्य शासन आणि महानगरपालिका यांच्या कोविड -१९ संबंधित संकेतस्थळ/डॅशबोर्डस/उपायोजकामध्ये (ॲप्स) सध्या उपलब्ध असलेल्या आयसीयू खाटा, ऑक्सिजनची सोय असलेल्या खाटा आणि व्हेंटिलेटरची सोय असलेल्या खाटांची संख्या इ. सोयीसह (जिल्हा किंवा परिसरानुसार) सार्वजनिक आणि खाजगी क्षेत्रातील अलगीकरण, विलगीकरण आणि उपचार केंद्रे यासंबंधातील आरोग्यविषयक तरतुदी, कार्यक्रम आणि हक्कविषयक माहिती, अद्ययावत करण्यात येईल.

३.५ मदतकार्यासन (चोवीस तास) - सर्व राज्य शासनांना, रुग्णांना आणि त्यांच्या काळजी घेणा-या व्यक्तींना मदत करण्यासाठी आणि खाटा उपलब्धतेची माहिती देण्यासाठी देखील प्रत्येक जिल्हयात नियुक्त केलेल्या नोडल व्यक्तींशी जोडलेली केंद्रीकृत चोवीस तास मदत केंद्र सुविधा चालवू शकतात चालविण्यात येतील. चालविण्यास येतील जी प्रत्येक जिल्हयात नियुक्त केलेल्या नोडल व्यक्तींशी जोडलेली आहेत.

३.६ एकात्मिक रोग संनिरीक्षण कार्यक्रम (IDSP) डॅशबोर्ड- एकात्मिक रोग संनिरीक्षण कार्यक्रम (IDSP) पोर्टल त्वरीत अद्ययावत केले जावे, आणि मुख्य संसर्गजन्य रोगांशी संबंधित विविध मुदयांच्या माहितीची नोंद केली पाहिजे. आणि ती नियमितपणे अद्ययावत केली पाहिजे. कोविड-१९ चा मागोवा घेणे या सध्याच्या लक्ष्यामध्ये इतर मोठ्या संसर्गजन्य रोगांच्या देखरेखीमध्ये कोणत्याही प्रकारे तडजोड करता कामा नये.

४. नोंदी आणि अहवालांशी संबंधित मार्गदर्शक सूचना

४.१ अहवालासाठी कालावधी - लोकांना त्यांचे कोविड-१९ चाचणी अहवाल वाजवी वेळेच्या आत शक्यतो प्रयोशाळेत नमुना सादर केल्याचा २४ तासांच्या आत मिळतील, यांची सुनिश्चिती करण्यात येईल.

४.२ वैदयकिय नोंदी- सर्व वैदयकिय नोंदी रुग्णालयातून सुटका झाल्याचा सारांश किंवा मुत्यूचा संक्षिप्त अहवाल आणि रुग्णालयातील मुक्कामादरम्यान केलेल्या सर्व तपासण्यांच्या मूळ प्रती हाताळण्याचा अधिकार सुनिश्चित करता येईल.

४.३ ऑनलाईन अहवाल - नागरी संस्था आणि राज्य शासन यांना गोपनीय पध्दतीने कोविड चाचणीचे निकाल ऑनलाईन पाठवण्याबाबत विचार करता येईल, ज्याद्वारे रुग्ण केवळ रुग्णाला प्रदान केलेल्या गोपनीय चाचणी ओळखपत्रांमार्फत त्यांची स्थिती तपासू शकतात. हे मुद्रित चाचणी अहवाल, ई मेल किंवा लघुसंदेशाद्वारे पाठविले जाऊ शकते आणि ते केवळ रुग्णाला किंवा नियुक्त केलेल्या काळजी घेणा-या व्यक्तींना दिले जाऊ शकते.

४.४ मृत्यू प्रमाणपत्र- रुग्णांशी संबंधित सर्व नोंदी आणि मृत्यू प्रमात्रणपत्रे देखील यथोचितरीत्या आणि वेळेवर सुपूर्द करणे आवश्यक आहे.

५. आपत्कालीन वैद्यकीय सेवेशी संबंधित मार्गदर्शक सूचना -

कोविड असलेल्या आणि कोविड नसलेल्या अशा दोन्ही परिस्थितींसाठी कोणत्याही रुग्णाला आपत्कालीन वैद्यकीय सेवा नाकारली जाता कामा नये. राज्याने आगाऊ देयकाची मागणी न करता रुग्णांची आर्थिक क्षमता विचारात न घेता उपचार प्रकियेस त्वरीत आणि विनामुल्य सुरुवात केल्याची सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे. कोविड समर्पित रुग्णालयात येणा-या, कोविड नसणा-या रुग्णांसाठी जेव्हा जेव्हा आवश्यकता असेल तेव्हा स्थानिक सुविधा केंद्रात कोविड सुविधा नसणा-या पर्यायी स्थानिक सुविधा केंद्रात त्यांना पाठविण्यात, नेण्यात व दाखल करता येण्याची सुनिश्चिती करण्यासाठीची प्रणाली निर्माण करता येईल.

६. गोपनीयता , मानवी प्रतिष्ठा आणि एकांत या संबंधीच्या मार्गदर्शक सूचना

६.१ आदर आणि प्रतिष्ठा - कोविड-१९ रुग्णांविषयी विषयी कलुषीत मते किंवा त्यांच्यावर सार्वजनिक शिक्का न मारता सर्व परिस्थितीत प्रत्येक रुग्णांची मानवी प्रतिष्ठा जपली पाहिजे. कोविड-१९ बाधीत लोकांना रुग्णालयात किंवा विलगीकरण सुविधामध्ये नेताना बळाचा वापर टाळावा, योग्य माहिती दिल्यानंतर त्यांची मने वळविण्यात यावे.

६.२ मृत रुग्ण - मृत कोविड रुग्णांचे मृतदेह संसर्ग नियंत्रण विषयक शिष्टाचार पाळण्यात आल्याची सुनिश्चिती करुन आणि मृत्यू घोषित झाल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर कुटुंबीय / काळजीवाहू व्यक्ती यांच्याकडे योग्य आदराने सुपूर्द करावेत.

६.३ गोपनीयता - सार्वजनिक आरोग्याच्या हिताच्या दृष्टिने रुग्णांची माहिती आरोग्य अधिका-यांना कळवावी लागेल. मात्र याशिवाय रुग्ण आणि नियुक्त काळजीवाहू व्यक्तीशिवाय अशी माहिती इतरांकडे उघड करू नये.

७ भेदभाव न करण्या संबंधातील मार्गदर्शक तत्त्वे -

७.१ भेदभाव न करणे -आरोग्य सेवा घेत असलेले सर्व रुग्ण व व्यक्ती यांना जात, धर्म , वंश, लिंग आणि लैंगिक अभिमुख्यता भाषिक /भाषा, भौगोलिक किंवा सामाजिक उत्पत्ती यांच्याशी संबंधित कोणत्याही पुर्वग्रहापासुन मुक्त, भेदभावरहित पध्दतीने उपचार मिळण्याचा अधिकार आहे. त्यानुसार रुग्णालय / कोविड सेवा केंद्राच्या देखरेखीखाली असलेल्या कोणत्याही कोविड-१९ रुग्णाबाबत कोणत्याही प्रकारचे भेदभावपूर्ण वर्तन केले जाऊ नये.

७.२ बिनशर्त उपचार -कोविड -१९ च्या चाचणीचा निकाल नकारात्मक नसल्यामुळे कोणत्याही व्यक्तीला सार्वजनिक किंवा खाजगी रुग्णालयात उपचारापासून वंचित ठेवता कामा नये. चिकित्सालयीन कारणास्तव आवश्यक वाटल्यास, रुग्णालयाद्वारे कोविड चाचणीची व्यवस्था करण्यात येईल.

७.३ बेघर व्यक्ती - बेघर / निराश्रित व्यक्तींच्या चाचणी आणि उपचारांसाठी घोरण तयार करणे आवश्यक आहे. जर एखादया व्यक्तिकडे छायाचित्र असलेले ओळखपत्र नसेल तर, त्याच्याकडे त्यासाठी आग्रह धरू नये.

७.४ प्रवेश -दिव्यांग व्यक्ती, देहविक्रय करणा-या व्यक्ती, समरति-स्त्री, समलिंगी, व्दिलिंगी, किन्नर / तृतीयपंथी, वेडसर आणि मध्यमलिंगी इत्यादी व्यक्ती, इतर विविध दुर्बल गट यांना आरोग्य सेवा मिळण्यासाठी प्राधान्य देण्यात येईल. कोविड परिस्थिती दरम्यान कोणताही भेदभाव करण्यात येत नसल्याची खातरजमा करण्यात येईल.

८ मानकांनुसार सुरक्षित व गुणवत्तापूर्ण सेवांशी संबंधित मार्गदर्शक सुचना

८.१ दर्जेदार आरोग्याची हमी - सध्या स्वीकारलेली मानके आणि मार्गदर्शक त्त्वानुसार दर्जेदार आरोग्य सेवा प्राप्त करण्याचा अधिकाराची कोविड रुग्ण आणि कोविड संशयित रुग्णांना आरोग्य सुविधा आणि विलगीकरण केंद्रामध्ये सुनिश्चित करण्यात येईल.

८.२ औषधांची उपलब्धता- विविध प्रकारच्या कोविड सेवांसाठी आवश्यक औषधे आणि उपचारपध्दती, सावर्जनिक आरोग्य सुविधांमध्ये तसेच जेथे आवश्यकता असेल तेथे पोहोचविता येतील अशा उपायांद्वारे सहज उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे. दुर्बल आणि कमी उत्पन्न असलेल्या वर्गांना आणि सरकारी आरोग्य सेवा योजनांमध्ये समाविष्ट असलेल्यांना मोफत सेवा देण्यासाठी अत्यावश्यक उपचार पध्दती मोफत / विनामुल्य देण्यात येईल.

८.३ खाजगी रुग्णालयातील उपचार - खाजगी रुग्णालयातील दर विनयमित करण्यात आल्याची सरकारने खातरजमा करावी. उपलब्ध सुविधांसह हे दर व्यापक प्रमाणात प्रसिध्द करण्यासाठी यथोचित उपाययोजना करण्यात येतील. आणि कोणतेही छुपे खर्च असता कामा नयेत. खाजगी रुग्णालयांमध्ये मोफत किंवा विनियमित केलेल्या उपचार असलेल्या कोविड-१९ च्या रुग्णांना पर्याप्त दर्जाची सेवा मिळत असल्याबाबतची सुनिश्चिती करण्यात येईल. ते विनियमित केलेले दर व गुणवत्ता मानकांचे पालन करतात की नाही हे तपासण्यासाठी सरकारी पथकाद्वारे नियमित तपासणी करणे आवश्यक आहे.

८.४ सुरक्षा आणि सहाय - महिला रुग्ण, अल्पवयीन, अपंग/विकलांग व्यक्ती आणि वृध्द व्यक्तींसह सुरक्षितता आणि सुरक्षेचा अधिकार तसेच रुग्णालय आणि विलगीकरण परिसरात मदत मिळविण्याचा अधिकाराची सुनिश्चिती करण्यात येईल.

८.५ विलगीकरण केंद्रातील सुविधा - सर्व कोविड सुविधा केंद्रे आणि संस्थात्मक विलगीकरण सुविधा केंद्रामध्ये स्वच्छ आणि पिण्यायोग्य पाण्याची उपलब्धता, जेवणाच्या नियमित वेळेला पुरेसा पोषण आहार, रुग्णांच्या राहण्याची जागा स्वच्छ व आरोग्यदायी असणे. स्वच्छ स्नानगृह व शौचालयाची पुरेशी संख्या, खाटांवरील कपडे नियमित बदलणे, परिसर / जागा स्वच्छ आणि जंतूविरहित करणे, मनोरंजन व वाचन

सामुग्रीची उपलब्धता, योग्य सुरक्षा आणि आंतर ठेवून नातेवाईकांशी भेटण्यासाठीची सुविधा आणि भ्रमण ध्वनीवदारे वैयक्तिक सहकार्यासाठीची मुभा इत्यादीसह विविध अत्यावश्यक सुविधा सुनिश्चित केल्या पाहिजेत. महिलांसाठी त्यांच्या सुरक्षेततेची खात्री करण्यासोबतच स्वतंत्र स्नानगृहे आणि सॅनिटरी नॅपकिनची उपलब्धता यासारख्या योग्य सुविधा यांची खात्री करणे आवश्यक आहे. दररोज वैदयकिय तपासणी, वैदयकिय कर्मचा-याची उपलब्धता, संदर्भित कोविड रुग्णालयाशी संलग्नता आणि रुग्णवाहीका सेवांची उपलब्धता या सुविधा आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालयांच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार असल्याची सुनिश्चिती करता येईल.

८.६ गृह अलगीकरणामधील कोविड बाधित असलेल्या व्यक्तींना सहायक आवश्यकतेनुसार आरोग्य सुविधामधील वाहतुक आणि पुढील उपचारांची त्वरीत उपलब्धता सुनिश्चित करताना घरातील व्यवस्थापन योग्य आहे याची खात्री केल्यानंतर, कोविड बाधित व्यक्तीशी गृह अलगीकरणामध्ये वैयक्तिक भेटी / किंवा दूरध्वनीवरून विचारविनिमय याद्वारे कामावर असलेल्या कर्मचा-याकडून निरीक्षण /संनियंत्रण ठेवले जाईल.

८.७ मानसिक आरोग्य सहाय आणि समुपदेशन -ध्यावयाची सावधगिरी, आणखी काळजी घेण्याबाबतची मार्गदर्शक तत्वे आणि अतिरिक्त सहकार्याचे स्त्रोत याविषयीची माहिती देण्यासह भिती, धास्ती, चिंता इत्यादी विविध समस्यांना सामोरे जाण्यासाठी / तोंड देण्यासाठी मानसिक आरोग्य व्यावसायिकाद्वारे कोविड-१९ बाधित रुग्णांना चाचणीपुर्व व चाचणीनंतर समुपदेशन देण्यात येईल.

८.८ समुदाय आधारित सहायाला प्रोत्साहन

नागरी सेवा संस्थांच्या स्वयसंसेवकांच्या सहभागासाठी त्यांना योग्य सावधगिरी बाळगून प्रोत्साहित केले जावे, ज्यांच्याकडे तात्काळ परिचर नसतील अशा रुग्णांना सर्वतोपरि मदत पुरवावी.

८.९ कोविड नंतर अनुसरण्यासंबंधीच्या मार्गदर्शक सुचना - आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालयाने जारी केलेली कोविड नंतरची व्यवस्थापन बाबतची नियमावली मोठ्या प्रमाणावर प्रसिध्द केली गेली पाहिजे आणि आरोग्य सेतू ॲपमध्ये देखील तिची भर घातली गेली पाहिजे. कोविड -१९ नंतर कोणतेही परिणाम झाले असतील तर त्यांना तोंड देण्यासाठी, कोविड-१९ मधून बरे झालेल्या रुग्णांना, लोकांना मार्गदर्शन व मदत करण्यासाठी, रुग्णांकडून भ्रमणध्वनीवर स्वयंचलित मजकुराद्वारे ते पाठवता येईल.

९. चिकीत्सालयीन चाचण्या आणि प्रायोगिक उपचारांशी संबधित मार्गदर्शक सुचना -

९.१ माहिती देणे आणि पूर्वसूचित संमती - चाचणी सहभागींना चिकित्सालयीन चाचण्या किंवा प्रायोगिक उपचारांमध्ये नाव नोंदणी करण्यापुर्वी पुरेशी माहिती दिली

पाहिजे. संमती प्रपत्राच्या स्पष्टीकरणासह चाचणीमध्ये सहभागी होण्यापूर्वी सहभागींनी संमती प्रपत्र अगोदर देणे आवश्यक आहे आणि त्यांना त्यावर स्वाक्षरी करण्याचा पर्याय देऊ केला पाहिजे. चाचणीमध्ये सर्व सहभागींची नाव नोंदणी करण्यासाठी अशी लेखीपुर्वसुचित संमती घेणे अनिवार्य असेल.

१.२ ऐच्छिक सहभाग - चाचणीत सहभागी होणा-या सहभागींना याची जाणीव करून दिली पाहिजे की त्यांचा सहभाग ऐच्छिक आहे. आणि ते कोणत्याही टप्प्यावर पुर्वग्रह न ठेवता किंवा उपचारांच्या भवितव्यांची हानी होऊ न देता यातून माघार घेऊ शकतात.

१.३ भरपाई - कोविड-१९ च्या चाचण्या / च्या उपक्रमामध्ये सामील असलेल्या सर्व सहभागींना/ गंभीर प्रतिकूल परिणामांचा सामना करावा लागणा-या किंवा मृत्यूला सामोरे जावे लागणा-या त्यासाठीची पुरेशी भरपाई देण्यात येईल.

१.४ चिकित्सालयीन चाचण्याचे महत्त्व - सर्व चिकित्सालयीन चाचण्या केवळ महत्त्वपूर्ण सामाजिक मुल्य प्रदान करत असतील तरच केल्या जातील आणि अशा चाचण्यांमधून निर्माण होणा-या परिणामांचा कोणत्याही भेदभावाशिवाय सर्वांना दिला पाहिजे.

१.५ आपत्कालीन परिस्थितीत नोंदणीकृत नसलेल्या आणि प्रायोगिक उपक्रमांच्या केलेल्या वापराचे संनिरक्षण (एमड्युआरआय)

सार्वजनिक किंवा खाजगी आरोग्य सेवा प्रदात्याद्वारे कोविड-१९ च्या उपचारासाठी चिकित्सालयीन चाचण्या न करता अशा प्रायोगिक औषधांचा वापर करताना, रुग्णांच्या अधिकाराचे यथोचितपणे संरक्षण केले जात असल्याचे सुनिश्चित केले पाहिजे. यामध्ये रुग्णाने संबंधित माहिती लिखित स्वरूपात दिल्यानंतर प्रत्येक रुग्णांकडून पुर्वसुचित संमती मिळवणे, आणि आपत्कालीन परिस्थितीत नोंदणीकृत नसलेल्या आणि प्रायोगिक उपक्रमांच्या केलेल्या वापराच्या संनिरक्षणाबाबत संबंधित भारतीय वैद्यकीय संशोधन परिषदेच्या मागदर्शक तत्वांचे कठोरपणे पालन करणे याचा समावेश असेल.

१०. रुग्णाला शिक्षित करण्याची संबंधित मार्गदशक सूचना

१०.१ प्रसार माध्यमांद्वारे जागरुकता निर्माण करणे - जागरुकता पसरवण्यासाठी लोकसंख्येच्या सर्व घटकांपर्यंत कोविड-१९ च्या बाबतची माहिती प्रसारीत करण्यासाठी राज्य सरकारांनी विविध माध्यमांद्वारे प्रभावी जनसंवाद केला पाहिजे. कोविड आरोग्य सुविधा, चाचणी सुविधा, कार्यक्रम आणि हक्कांची माहिती यासह खाजगी क्षेत्रातील रुग्णालयामध्ये मोफत सुविधा किंवा उपचाराच्या विनियमन केलेल्या दरांची माहिती लोकांना मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध करून दिली पाहिजे.

१०.२ आरोग्य सुविधांविषयक माहिती प्रसिध्द करणे - प्रसार माध्यमांद्वारे किंवा पोस्टरद्वारे दिले जाणारे आकर्षक आणि समजण्यायोग्य संदेश विविध आरोग्य सुविधा आणि इतर सार्वजनिक ठिकाणी लावता येतील.

१०.३ समुपदेशन - कोविड-१९ ची चाचणी घेणा-या सर्व व्यक्तींना त्यांच्या पसंतीच्या भाषेत चाचणीपुर्व आणि चाचणीनंतर अशा दोन्ही परिस्थितीत वैयक्तिकरित्या किंवा दुरध्वनीवरून , आजार खबरदारी,सुविधा / सेवा आणि उपचार आणि संबंधित

स्रोताबददल अधिक माहिती आणि समर्थन यावरील समुपदेशन मिळण्याचा अधिकार आहे.

११.तक्रार ऐकुण घेणे आणि तिचे निराकरण करणे यासंबधी मार्गदर्शक सुचना

११.१ तक्रार निवारण यंत्रणा- सर्व राज्यांना टोल फ्री (मोफत) आणि चोवीस तास राज्यस्तरीय तक्रार यंत्रणेशी जोडलेल्या (राज्यात सामान्यता बोलल्या जाणा-या भाषांमध्ये चालतो) अशा अपील प्राधिकरणासह एक प्रभावी आणि सुलभ आरोग्य तक्रार निवारण यंत्रणा स्थापन करता येईल. यामुळे लोकांना सुविधांची उपलब्धता आणि गुणवत्ता, छळ, भेदभाव ,जादा शुल्क आकारणी,उपचार न करणे, प्रवेश किंवा रोकड रहित सुविधा आणि कोविड -१९ बाधित किंवा कोविड नसणा-यांना सार्वजनिक आणि खाजगी रुग्णालयामधील उपचारासंबंधिच्या इतर समस्या बाबतच्या तक्रारी नोंदवता येतील आणि त्यांचे त्वरीत आणि प्रभावीपणे निराकरण करणे शक्य होईल.

११.२ आरोग्य संस्थेतील तक्रार निवारण व्यक्ती - प्रत्येक कोविड सुविधा केंद्र, विलगीकरण केंद्र, कोविड आरोग्य केंद्र आणि कोविड समर्पित रुग्णालयामध्ये एक नियुक्त केलेला तक्रार निवारण व्यक्ती असणे आवश्यक आहे. ज्याच्याकडे रुग्ण आणि काळजीवाहु व्यक्ती त्यांच्या समस्या आणि तक्रारी नोंदविण्यासाठी संपर्क साधु शकतात आणि त्यांना सुविधेत मिळालेल्या उपचार आणि सेवा बददल अभिप्राय देखील देऊ शकतात.

११.३ जिल्हा / शहरी स्तरावरील तक्रार निवारण अधिकारी - संस्था स्तरावर ज्या तक्रारीचे निराकरण झाले नाही त्या तक्रारींना प्रतिसाद देण्यासाठी आरोग्य विभाग / महानगरपालिका जिल्हा / शहरी स्तरावर एक अधिकारी नियुक्त करता येईल. नागरी समाजाच्या प्रतिनिधीसह बहु - हितधारक तक्रार निवारण निरीक्षण समित्या जिल्हा / महानगरपालिका स्तरावर पाठविल्या जाऊ शकतात, ज्या तक्रारीवर प्रक्रिया करण्याच्या स्थितीचा नियमितपणे आढावा घेतील. आणि निराकरण न झालेल्या किंवा सामान्य समस्यांवर कारवाई करण्याची शिफारस करतील.

११.४ निर्देशिका खुली करणे - तक्रार निवारण अधिका-याचे नाव आणि भ्रमणध्वनी क्रमांक जिल्हा/शहरी स्तरावरील तक्रार निवारण पर्यवेक्षण समितीच्या संपर्क क्रमांकासह आरोग्य सुविधा केंद्रातील प्रमुख ठिकाणी प्रदर्शित करता येईल.

११.५ तक्रार आधार सामग्री - राज्य स्तरीय थेट, लोकांकरीता खुली असलेली आधार सामग्री प्राप्त झालेल्या सर्व तक्रारीचे निराकरण किंवा प्रलंबित क्रमाकांच्या तपशीलासह ठेवण्याची व्यवस्था करण्यात येईल.

१२.९ अत्यावश्यक आरोग्य सेवा सुविधा देण्यासंबंधी मार्गदर्शक सुचना

१२.१ आरोग्य सेवा सुविधा देणे - कोविड-१९ रुग्णांवर उपचार करण्यासाठी पुरेशी क्षमता आणि सुविधा असण्याची आणि सार्वजनिक रुग्णालयामध्ये कोविड नसणा-या रुग्णांसाठी अत्यावश्यक आरोग्य सेवांची तरतुद यांची सुनिश्चिती करण्यात येईल.

१२.२ न वापरलेल्या/कमी वापरलेल्या सुविधांचा वापर करणे - कोविड-१९ बाधीत रुग्णांशी संबंधित सेवांसाठी दीर्घकाळ न वापरलेल्या सुविधांचा अत्यावश्यक कोविड व्यतिरिक्त अन्य आरोग्य सेवा प्रदान करण्यासाठी सक्रीयपणे वापर करता येईल.

१२.३ आरोग्य कर्मचा-यांच्या संख्येत वाढ करणे - सध्याच्या रिक्त पदांची तातडीने भरती करणे, प्रभावीत नसलेल्या भागातून कर्मचा-यांची पुन्हा नियुक्ती करणे, कोविड सेवामधील तात्काळ दिशा निर्देशनानंतर नव्याने पदवीधर झालेल्या पदव्युत्तर डॉक्टरांना या कामी सहभागी करून घेणे विशेषत : कोविड व्यतिरिक्तांच्या सेवांसाठी काम करण्यास सक्षम असलेल्या सेवानिवृत्त कर्मचा-यांचा वापर करणे, आणि खाजगी क्षेत्रातील आरोग्य कर्मचारी क्षमतेची नियुक्ती / मागणी करणे यासह आरोग्य कर्मचा-यांची उपलब्धता वाढविण्यासाठी धोरणे अंमलबिण्यात येतील.

१२.४ रक्त संक्रमण सेवा - रक्तसंक्रमणाची आवश्यकता असलेल्या सर्व रुग्णांसाठी रक्ताची पुरेशी उपलब्धता सुनिश्चित करण्यासाठी, आरोग्य व कुटूंब कल्याण मंत्रालयाने कोविड-१९ समोर ठेवून जारी केलेली रक्तसंक्रमण सेवाशी संबंधित राष्ट्रीय मार्गदर्शन तत्त्वे राज्य शासनानी कार्यान्वीत केली पाहिजेत.

१२.५ चाचणी सुविधा सुधारणे - उपलब्ध चाचणी प्रयोगशाळांच्या संख्येत आणि त्यांच्या क्षमतेत वाढ करून मोठ्या प्रमाणावर लोकसंख्येचा अंतर्भाव करण्यासाठी राज्य आणि केंद्र सरकारांकडून पावले उचलता येतील.

१३. आरोग्यसेवा नियमित आणि कंत्राटी कर्मचा-यांच्या संबंधात सुचना

१३.१ वैयक्तिक संरक्षक साधनसंच (पीपीई) - रुग्णसेवा, चाचण्य, कुटुंबाशी संपर्क, कुटुंबाची काळजी, रुग्णांची ने-आण, कचरा विल्हेवाट आणि दवाखाना, किंवा रुग्णवाहीका बैठकीमधील कोणत्याही स्तरावरची स्वच्छता या सर्व प्रकारच्या प्रवर्गातील कामामध्ये गुंतलेल्या आरोग्य कर्मचा-यांना पुरेशा प्रमाणात चांगल्या दर्जाचे वैयक्तिक संरक्षक, साधन संच (पीपीई) पुरविण्यात येतील . ज्या ज्या ठिकाणी आरोग्य कर्मचा-यांना विषाणूंच्या संसर्गाचा धोका आहे. अशा कोविड-१९ संबंधित आरोग्य सेवा तसेच कोविड-१९ नसलेल्या रोगासंबंधातील आरोग्य सेवा ठिकाणांसाठी त्या लागू केल्या पाहिजेत.

१३.२ मोफत वैद्यकीय सेवा - ज्यांना कोविड-१९ विषाणूची लागण झाली आहे, अशा पुनर्वसनाचे काम करणा-या व्यक्तीसह सर्व आरोग्य सेवा कर्मचा-यांना ज्या ठिकाणी तो कर्मचारी कार्यरत आहे. अशा यथास्थिती सरकारी किंवा खाजगी आरोग्य सेवा संस्थाद्वारे व्यावसायिक आरोग्य सेवा संस्थामधील आरोग्य विषयक धोके विचारात घेऊन शक्य ती सर्व वैद्यकीय सेवा मोफत देता येईल. या सुविधा जर आरोग्य कर्मचा-याकडून संसर्ग झाला असेल तर त्यांच्या कुटुंबासाठी देखील लागू करता येईल.

१३.३ निश्चित आणि मानवी कामाचे तास - कोविड १९ संबंधातील कामावर लावलेल्या सार्वजनिक आणि खाजगी अशा दोन्ही क्षेत्रातील सर्व आरोग्य सेवा कर्मचा-यांना, निवारक नामावली कार्यरत आहे असे समजून निश्चित आणि मानवी कामाच्या तासाची आणि नियोजित कामावर न गेलेल्या दिवसांची हमी देता येईल.

१३.४ कर्तव्यार्थ विलगीकरण कालावधी - कोणताही आरोग्य सेवा कर्मचारी ज्याला विषाणूची लागण झाली आहे आणि संसर्गाचा सर्वाधिक धोका आहे आणि ज्याला विलगीकरणात राहण्याचा सल्ला दिला आहे अशा कोणत्याही आरोग्य सेवा कर्मचा-यास तो नियमित किंवा कंत्राटी कर्मचारी असला तरीही अशा कालावधीत तो कर्तव्यार्थ असल्याचे मानले जाईल.

१३.५ कर्मचा-यांना लाभ- कोविड-१९ संबंधात कार्यरत असलेले सर्व आरोग्य सेवा कर्मचारी, मग ते नियमित किंवा कंत्राटी तत्वावर कामावर लावण्यात आलेले असले तरी विलंगीकरण किंवा अलगीकरण कालावधीच्या संबंधातील रोगाची लागण किंवा संसर्ग होण्याचा बाबतीत देण्यात येणारे कामावर रजा यासारखे संरक्षण संपुर्ण आर्थिक खर्चासह चाचणी आणि आजाराची पूर्ण काळजी संबंधात व सुरक्षित निवास व्यवस्था किंवा मध्यरात्रीसह किंवा पहाटे उशिरापर्यंत काम करणा-या व्यक्तींसाठी वाहतुक व्यवस्था करून देता येईल.

१३.६ कामाचे प्रशिक्षण - सर्व प्रवर्गातील आरोग्य सेवा कर्मचा-यांना नियमितपणे स्वतःला सुरक्षित ठेऊन त्यांची कामे कार्यदक्षतेने करण्याकरिता त्यांना कोविड-१९ विषयक अद्ययावत आणि कामाचे प्रशिक्षण दिले पाहिजे.

१३.७ कामाचे प्रशिक्षण -निवासव्यवस्था आणि वाहतूक व्यवस्था - मध्यरात्री किंवा पहाटे उशिरा कामाचे तास संपतात, अशा कोणत्याही आरोग्य सेवा कर्मचा-यास , नियुक्त्याद्वारे कामाच्या ठिकाणी किंवा कामाच्या ठिकाणाच्या जवळपास सुरक्षित आणि / किंवा सुरक्षित वाहतुकीची सोय करता येईल.

१३.८ आरोग्य सेवा कर्मचा-यांचे संरक्षण - कोविड-१९ संबंधातील सेवा करण्यासाठी कामावर नेमलेल्या आरोग्य कर्मचा-याविरोधात चिथावणी देणा-या अपराध करणा-या किंवा पुर्वग्रहदुषित कलुषित मते पसरवणा-या किंवा हिंसाचार करणा-या व्यक्ती, गट किंवा संस्थांविरुद्ध कठोर कायदेशीर कारवाई केली जाईल.

१३.९ वेळेवर पगार प्रदान करणे - सर्व नियोक्ते, शासन किंवा खाजगी संस्थाद्वारे आशा कार्यकत्यांसह सर्व आरोग्यसेवा कर्मचा-यांना पगार / मजूरी ई. वेळेवर प्रदान करण्यात येत असल्याबाबत सुनिश्चिती केली जाईल.

आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, भारत सरकार यांच्याद्वारे कळविण्यात आल्याप्रमाणे रुग्णांच्या हक्कांची आणि जबाबदा-यांची सनद सर्व आरोग्य सेवा संस्थाद्वारे प्रदर्शित केली जाईल आणि तिचे पालन केले जाईल.

रुग्णांचे हक्क - रुग्णाला आणि त्याच्या / तिच्या प्रतिनिधीला चिकित्सालयीन आस्थापनाच्या सदंर्भात खालील हक्क आहेत.

१. आजाराचे स्वरूप व कारण, प्रस्तावित तपासणी आणि देखभाल, उपचारांचे अपेक्षित परिणाम, संभाव्य गुंतागुंत आणि त्यासाठी येणारा अपेक्षित खर्च याविषयी संबंधित पुरेशी माहिती मिळवणे .
२. दिल्या जाणा-या प्रत्येक प्रकारच्या सेवेसाठी आकारले जाणारे दर आणि उपलब्ध सुविधांची माहिती देणे. चिकित्सालयीन आस्थापना स्थानिक तसेच इंग्रजी भाषेत ठळक ठिकाणी प्रदर्शित करील.
३. प्रकरण रोगनोंदणीच्या प्रकरणाची कागदपत्रे, रुग्णांच्या नोंदी, तपासणी अहवाल आणि तपशीलवार (बाबनिहाय) देयक यांच्या प्रती पाहण्यासाठी उपलब्ध करून देणे.
४. विशिष्ट चाचण्या/उपचार (उदा शस्त्रक्रिया, केमोथेरपी इ.) करण्यासाठी सुचित पुर्वसंमती घेणे.
५. उपचार करणा-या रुग्णालयाद्वारे देण्यात आलेल्या नोंदी आणि माहिती यासह रुग्णांच्या पसंतीच्या योग्य चिकित्सांचे याबाबत पुन्हा मत घेता येणे.
६. उपचारदरम्यान गोपनीयता पाळणे, मानवी प्रतिष्ठा जपणे आणि खाजगी जीवन जपणे.
७. पुरुष डॉक्टर, महीला रुग्णांची शारीरीक तपासणी करताना त्याठिकाणी महिला व्यक्ती उपस्थित असल्याचे सुनिश्चित करणे.

८. एचआयव्ही असल्यामुळे उपचार पध्दती आणि देण्यात येणा-या वागणुकीत कोणताही भेदभाव न करणे.

९. पर्याय उपलब्ध असल्यास पर्यायी उपचार पध्दती निवडता येणे.

१०. रुग्णालयांना कोणत्याही कारणास्तव रुग्णांचा मुतदेह देण्यास नकार देता येणार नाही.

११. अशी शिफारस केली जाते की, दुस-या रुग्णालयात हलवण्यात येणा-या एखादया रुग्णालयातून सोडण्यात येणा-या रुग्णांवर मान्य केलेली रक्कम चुकती करण्याची जबाबदारी असते.

१२. एचआयव्ही बाधित असणे किंवा तिची इतर आरोग्यविषयक तक्रारी, धर्म, वंश, लिंग (तृतीयपंथीयासह), वय, लैंगिक भेदभाव, भाषिक किंवा भौगोलिक/सामाजिक उगम यासह त्याला असलेल्या आजारावरून अथवा परिस्थीवरून उपचारामध्ये कोणताही भेदभाव केला जाणार नाही असे सनदीमध्ये विनिर्दिष्ट करावे.

१३. वैद्यकिय नोंदीचे (डिजिटल) अंकीयकरण करण्यापुर्वी रुग्णांची सूचित संमती घेतली पाहीजे.

रुग्णांच्या जबाबदा-या

१. आरोग्याशी संबंधित सर्व माहीती घ्या.
२. डॉक्टरांना तपासणी, उपचारादरम्यान सहकार्य करा.
३. सर्व सुचनांचे अनुपालन करा.
४. रुग्णालयांकडे मान्य केलेले शुल्क वेळेवर भरा.
५. डॉक्टर आणि रुग्णालयातील इतर कर्मचा-यांच्या प्रतिष्ठेचा आदर करा.
६. कधीही हिंसाचाराचा अवलंब करू नका.

स्रोत - दिनांक २ जुन २०१९ रोजी सचिव, आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालय, भारत सरकार यांच्याद्वारे भारतातील, राष्ट्रीय मानवधिकार आयोग रुग्णांच्या हक्कांची सनद यावर आधीरीत सर्व राज्ये/केंद्रशासित प्रदेशांच्या मुख्य सचिवांना जारी केलेले पत्र- डी.ओ.क्रमांक झेड .२८०१५/०९/२०१८ MH-II/MS